

“ÇALIKUŞU” ROMANINDAKİ DEYİMLERİ KAZAKÇAYA AKTARMA YÖNTEMLERİ

The Methods of Translation of Phrasal Words in Novel “Çalıkuşu” into Kazakh Language

Jazira ALİBEKOVA*

ÖZ

Halkın rekabet kabiliyetinin en önemli şartı, dilin rekabet kabiliyetidir. Dilin rekabet imkânı bulunduğu alan ise edebî çeviridir. Edebî çeviri, çeviri bilimin en zor türü sayılır. Çeviri, aslında sanatın bir dalıdır. Sanatın bu türünde ana dil diğer dillerle karşılaşır, çevirmen ile yazar kendi aralarında âdeta yarışır, kabiliyetlerini sınarlar. Çevirmen yapısını yeniden kurmak, ana dilindeki kendi edebiyatına yeni imkânlar açmak ve bakir alanları keşfetmekle sınıdır.

Sovyet devrinde dünya edebiyatının birçok eseri Kazakçaya Rusçadan çevrilmiştir. Böyle bir ara dil ile çevrilmiş eserlerin biri de Reşat Nuri Güntekin’in “Çalıkuşu” romanıdır. 1922 yılında yayımlanan roman Rusçaya 1963 yılında, sonra da Rusçadan Kazakçaya 1969 yılında çevrilmiştir. Roman Rusçadan çevrilmiş olmasına rağmen Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesinin ne kadar yakın diller olduğunu, bazı deyimlerin tam karşılığıyla çevrilmesinden kolayca anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada deyimleri çevirirken çevirmenin hangi yöntemleri kullandığı ve deyimleri birbir çevirmenin hangi hatalara sebep olabileceği “Çalıkuşu” romanının orijinali ve Kazakça çevirisi karşılaştırılarak gösterilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kazak Türkçesi, “Çalıkuşu” romanı, birebir çeviri, deyim, tam karşılık.

ABSTRACT

The first condition of competitiveness of people is competitive ability of its language. And the opportunity of competition of language is a literary translation. The literary translation is known as a one of the hardest type of translation. Translation is a branch of art. In this type of art your native language is compared with another one, translator and author are in the competition with each other. The translator makes a new thing with a made one, by opening new opportunities in his own language.

During Soviet Union a lot of works were translated into Kazakh by Russian. One of the this translated work was the novel of Turkish writer Reshat Nuri Guntekin “Chalukushu”. Roman was published in 1922 and translated into Russian in 1963, into Kazakh language in 1969. Even if novel was translated from Russian language, it is easy to understand by the phrasal words which translated with the same alternatives that Kazakh and Turkish languages are very close.

In this work by comparing Kazakh variant of novel “Chalykushu” is shown the using methods of translating phrasal words, especially what problems may arise because of the translation of phrasal words by motamot method.

Key Words: Kazakh language, novel “Çalıkuşu”, motamot translation, phrasal words, alternatif.

* Al-Farabi Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

Giriş

İnsanlık tarihinde her millet, her toplum başkalarıyla ilişki kurarak zenginleşir, değişir ve gelişir; kendisinde olmayanı diğerlerinden alır, kendisinde olanı da diğerlerine aktarır.

Edebiyatın bir dalı olan çeviri de ana dilimizin kelime hazinesini zenginleştirip ufukumuzu genişletir. Çevirmen kelimelere karşılık aramakla ana dilinin bütün kelimelerini özenle tarayıp kelime hazinesini kusursuz kullanmaya çalışır. Kullanımdan düşmüş eski kelimeler yeniden canlanır, böylece mevcut edebî dilimizin hazinesine yeni tamlamalar ile sözlerin daha güzel karşılıkları eklenmiş olur. Çeviri hizmeti sadece yeni kelimeleri dilimize eklemekle kalmaz, aynı zamanda yabancı dillerden çevrilmiş sayısız eserler bu kelimelerin kullanma sahasını genişletip onları kalıcı hâle getirir; böylece halkın düşünce ufkunu ve dil zenginliğini artırmayı sağlar, kelimenin mana sınırını belirler (Qazıbek 2006: 3).

Kazakistan Cumhuriyeti'nin bağımsız ülke olarak uluslararası arenada görünmeye başlaması ve küreselleşme sürecinin sınırları aşarak bütün dünyayı etkisi altına almasıyla birlikte çevirinin hayatımızdaki önemi daha da artmıştır (Abd-rahmanov 2007: 3).

Türk romanının önemli temsilcilerinden birisi olan Reşat Nuri Güntekin'in "Çalıkuşu" romanı bu örneklerden biridir. Bu roman on kadar dile çevrilmiştir. Çevrilen dillerin içinde Kazak Türkçesi de bulunmaktadır. Türkçe ilk baskısı 1922 yılında yapılan "Çalıkuşu" romanını 1969 yılında Kazak yazarı Seyitjan Omarov Kazakçaya aktarmıştır. Bu romanı Kazak Türkçesine doğrudan Türkiye Türkçesinden değil, Rusçadan çevirmiştir. Rus çevirmen İlya Peçenov, romanı "Ptıçka Pevçaya" (1963) olarak adlandırmıştır.

Biz bu çalışmamızda romanın üç dildeki nüshasını karşılaştırdık. Karşılaştırma yaparken dikkatimizi çeken en önemli husus deyimlerin çevrilmesi olmuştur. Deyimlerin çevrilmesiyle ilgili edebiyat bilimcilerin farklı görüşleri vardır. Mamafih deyimleri çevirmede çoklukla birebir (kelimesi kelimesine) çeviri tercih edilmektedir. Deyimler bir dilden ikinci dile çevrildiği zaman asıl anlamından uzaklaştığı durumlara da rastlanır.

Deyimler, çeviri tecrübesi için de çeviri teorisi için de en zor problemlerden biri olarak görülür. Çünkü her dildeki deyimler mana ve üslup bakımından farklılık gösterir. İşte bunlar çevrildiğinde her dilin kendisine has söz dizimi olduğu görülür (Kenesbayev 1977: 81).

1966 yılında çıkan "Qazaq Tiliniñ Stilistikası" ("Kazak Dilinin Üslubu") kitabında deyimleri çevirmek konusu özellikle ele alınmıştır. Burada yazarlar sade-

ce meselenin zorluğunu değil deyimleri çevirmenin çeşitli yöntemlerini de araştırmışlardır. Müellifler üç çeşit yöntem olabileceğini söylerler: 1. Deyimler çevrilirken onun genel anlamı verilir (Tomanov 1966: 75). Örnek olarak “Çalığışu” romanının Türkçe ve Kazakça nüshalarındaki şu deyimleri verebiliriz: *düşünceye dalmak - qattı tolğanuw, içi içine sığmamak - mülde qutırıp ketüw, ağzında bakla ıslanmamak - işinde sır saqtay almaw, ağzından kaçırmak - bayqamay ayta saluw* vb.

İkinci yöntem, “deyimleri çevirirken hedef dildeki tam karşılığını vermek” (Tomanov 1966: 77). Mesela, *kulak asmamak - qulaq aspaw, yüz yüze gelmek - betpe-bet kelüw, göz gezdirmek - köz jügirtüw* vb.

Yukarıdaki örneklerde Kazakça ve Türkçede hem yapısı hem de manası bakımından aynı, denk deyimleri görebiliriz. Bu da iki dilin köklerinin aynı olduğunu gösterir. “Çalığışu” romanı Kazakçaya Rusçadan çevrilmiş olmasına rağmen böyle aynılıkları da fark etmek mümkündür. İki dildeki deyimlerin birçoğunun hem anlam hem söz dizimi bakımından benzer olması çevirmenin işini kolaylaştırdığı gibi metni de anlaşılır kılar.

Üçüncü usul ise, “birçok deyim bir dilden ikinci dile kelimesi kelimesine çevrilir” (Tomanov 1966: 80). Böyle çevrilmiş deyimler “Çalığışu’nun” Kazakça nüshasında da var. Örneğin, *dut yemiş bülbüle dönmek - tut ağaşın jegen bulbulday, kuş uçmaz kervan geçmez - qus uspaytın, kerüwen ötpeytin jer*, vb.

Tam Karşılıkla Çevrilen Deyimler

Tam karşılık bir gramatikal unsurun söz dizimi, söyleyiş mantığı ve anlamının hedef dilde aynen bulunmasıdır. Bu deyimler için de söz konusudur. Özellikle akraba diller arasında bu tür tam karşılıklı deyimlere sık rastlanmaktadır. “Çalığışu” romanında böyle karşılıklar çok değildir. Bunda romanın Kazakçaya Türkçeden değil de Rusçadan çevrilmesinin rolü büyüktür. Rusça burada bir ara dildir. Bundan dolayı bazı yerlerde Kazakça ve Türkçedeki deyimlerin karşılıkları tam verilmemiştir.

Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde yapısı bakımından da, manası bakımından da aynı kelimelere sık sık rastlanır. Mesela, *bas - baş, qas - kaş, köz - göz, tırnaq - tırnak* vb. Bunun gibi iki dilde hem yapısı hem de manası aynı deyimler vardır. Bu “Çalığışu” romanında da açıkça görülmektedir.

“Fırsat buldukça oraya tırmandığımı ve tehditlere kulak asmadan teneffüs sonuna kadar daldan dala atladığımı gören muallim bir gün, ‘Bu çocuk insan değil, çalığışu!’ diye bağırmıştı” (Güntekin 1939: 22).

“Tärbiyeşi apaylardıñ qorqıtqanına, urısqanına tipti qulaq aspaymın” (Güntekin 1969: 25).

Buradaki deyim *kulak asmamak* ifadesidir. Manası önem vermemek, dinlememektir (Aksoy 1988: 943). Kazak dilindeki deyimın manası da aynıdır. İki deyimın yapısı da aynıdır: *kulak - qulaq + asmamak - aspaw*. İşte tam karşılık olduğu görülüyor.

“Fakat bu kadının adını ağızıma almak, bana tahammül edilmeyecek bir şey gibi görünüyordu” (Güntekin 1939: 60).

“Biraq sol qatınıñ atın awızğa alğım kelmeydi, tegi” (Güntekin 1969: 62).

Ağza almak deyimının manası, söz etmektir. Kazak dilindeki İsmet Keñesbayev'in "Qazaq Tiliniñ Frazelogiyalıq Sözdigi"nde ("Kazak Dilinin Deyimler Sözlüğü") konuşmak, söz etmektir. *Ağız - awız + almak - aluw*. İki deyim manası bakımından da yapısı bakımından da aynıdır. Bu deyime romanda birkaç defa rastlanır.

“İçim kan ağlarken gülmeye, şarkı söylemeye, ıslık çalmaya başlıyordum” (Güntekin 1939: 179).

“Jüregim qan jılap tursa da, sır bildirmey, külemin, öleñ aytamın, ısıramın” (Güntekin 1969: 179).

Deyim *kan ağlamaktır*. Manası bir zulümden, bir afetten, sıkıntıdan, büyük üzüntü duyup çok yakınmaktır (Aksoy 1988: 903).

Qan jılaw deyimini de Kazak Türkçesinde aynı anlamı verir. Deyimler bir birlerinin tam karşılığıdır, çünkü *kan - qan + ağlamak - jılaw*.

Karşılaştırma sırasında fark ettiğimiz bir durum ise hem yapısı hem de manası bakımından tam karşılıkları olan diğer deyimlerin *isim+fiil* olarak yapılmış olmasıdır.

“Şehnaz Hanım, zarfın üzerine göz gezdirirken hafifçe kaşlarını çatıyordu” (Güntekin 1939: 259).

“Şahnaza xanım qasın jıyırıp, hattıñ adresine köz jügirtti” (Güntekin 1969:259).

Göz gezdirmek deyimının manası: **1.** Bir yazıyı derinlemesine incelemeyi okumak. **2.** Birçok şeye incelemeyi bakıp geçmek (Doğan 1996: 265). *Gezdir-*

mek kelimesinin birkaç manası vardır; onlardan biri Kazakçadaki *jügirtüw* kelimesiyle aynıdır. Demek ki iki deyim birbirine tam karşılıktır.

“*Dilini ağzını bağlamış adamcağızın*” (Güntekin 1939: 159).

“*Kündesim jadı oqıp meniñ küyewimniñ basın aynaldırıp aldı, awzın tığın-dap, tilin bayladı*” (Güntekin 1969: 153).

Deyim, *dilini bağlamaktır*. Manası, bir kimseyi herhangi bir yolla söz söylemez ya da söyleyemez duruma getirmek (Aksoy 1988: 721). Kazak dilindeki deyim manası aynıdır. Kazakçadaki çevirmede çevirmen iki cümleyi birleştirirken cümleyi uzatmıştır ama Türkçe *dilini bağlamak* deyiminin tam karşılığını bulmuştur. *Dil - til + bağlamak - baylaw*. İki deyim hem manası, hem de yapısı bakımından birbirine eşittir.

“*Yalnız birinin, ‘Muallime Hanım hayli pişkin ve mukaşşer’ sözü kulağıma çalındı*” (Güntekin 1939: 306).

“*Tek birewiniñ: “Muğaliyma hanım öte pısıq eken jol körgen adam eken” degeni qulağıma şalındı*” (Güntekin 1969: 305).

Kulağına çalınmak deyiminin manası, işitmiş olmak (Aksoy 1988: 948). Kazak dilindeki *qulağına şalınuw* deyiminin manası, *bir kimseden işitmiş olmak*tır. *Kulak - qulaq + çalınmak - şalınuw*. İki deyimde de kulak kelimesine yönelme hali eki eklenmiştir. Manası bakımından da, yapısı bakımından da aynı deyimlerdir.

Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesi kökeni ortak diller olduklarından bu gibi örnekler çok rastlanır. Çevirmede Rusça ara dil olmasına rağmen iki dilin ortaklığını bu örneklerden fark edebiliriz.

Romanda Bire Bir Çevrilen Deyimler

İnsanlar kültürel ilişkiye ne kadar ihtiyaç duyarsa kelime de bir dilden ikinci dile geçmeye o kadar ihtiyaç duyar. Dünyada saf hiçbir dil yoktur. Tarihe baktığımızda eski devirler dillerin ilişki ve bağlantısının zayıf olduğunu, son devirlerde ise bu ilişki ve bağlantının güçlendiğini görürüz. Bugün sosyoekonomik sebeplerden ötürü Kazakçada Rus dilinden gelen kelimeler oldukça fazladır. Bunların bir kısmı birebir çevirme yoluyla alınmıştır. Birebir çevirmenin alıntı kelimelerden başlıca farklılığı, kelimenin dışının yani lafzının değil içinin yani anlamının alınmasıdır. Demek ki leksik alıntı değil semantik değişme oluyor. Marks ve Engels’in eserleri olsun, diğer dillerdeki edebî eserler olsun, hepsinde birebir çeviri yoluyla alınmış deyimlere sık sık rastlanır. Bu sebeple Rus dilindeki “*ni*

bogu svečka, ni čertu kočerga” (Ne Tanrı’ya mum, ne de şeytana ölçer) diyeni *Qudayqa şıraç, şaytança kösew emes* şeklinde alınmasını takdir etmek lazımdır. Bunlardan başarılı çevrilenleri de vardır, ara sıra doğru olmayan, başarısız kabul edilen örnekleri de vardır (Ahanov 1993: 605).

Bazı deyimlerin dilimizdeki tam karşılığını aramanın yerine bazen birebir çeviriye başvurulduğu da görülmektedir. Buna sadece bir örnek verelim: *“slona to ne primetili”* (fili de fark etmedik) deyimini *körmes fili de körmes* diye çevrilmiş, *körmes tüyeni de körmes* dersek daha doğru olmaz mı? (Ahanov 1993: 608).

İncelediğimiz “Çalokuşu” romanında da bazı deyimler birebir çevirme yoluyla çevrilmiştir. Elbette, bu çevirmelerin hepsine doğru demek zordur. Özellikle milli niteliği olan, sadece Türkiye Türkçesine ait deyimleri birebir çevirmek büyük hatadır. Bu durum birkaç örnekle gösterilince daha iyi anlaşılır.

“Maarif Müdürü’nün sözleri üzerine şık bir Avrupa köyü gibi görmeye başladığım Zeyniler’e gelince, dağlar arasında kuş uçmaz, kervan geçmez bir yermiş!” (Güntekin 1939: 123).

“Oquw bölümü müdiriniñ aytuwınşa Evropanıñ sän-säwletti qıstağınan bir de kem tüspeytin Zeyniler qıstağına keletin bolsaq, munıñ özi tawlar arasında, qus uşpaytın, kerüwen ötpeytin şalğay tükpir eken!” (Güntekin 1969: 123).

Bu cümledeki deyim *kuş uçmaz, kervan geçmez*dir. Ahmet Doğan’ın Deyimler Sözlüğü’nde bu deyimın manası şöyledir: kimsenin uğramadığı ıssız, sapa, sarp yer (Doğan 1996: 354). Çevirmen deyimini tam Türkiye Türkçesindeki gibi *qus uşpaytın, kerüwen ötpeytin* diye çevirmiştir. Bu deyim birebir çeviri yoluyla çevrilmiştir. Çünkü Kazak Türkçesinde böyle bir deyim yoktur. Ancak bu deyim Kazakçada da kullanmaya değerdir. Zira Kazakçada da *qus uşpaytın, kerüwen ötpeytin* öbeği “ıssız” anlamını verebilir. İşte bu, çeviri yoluyla dilin deyimler hazinesinin zenginleşmesine güzel bir örnektir.

“Kim? Hangi? Sarı Çizmeli Mehmet Ağa” (Güntekin 1939: 236).

“Qanday hanım? “Sarı etik kıygen Mahmet ağa” degendey joramalmen bayandaydı...”(Güntekin 1969: 234).

Bu cümledeki deyim *Sarı Çizmeli Mehmet Ağa*dır. Manası, adresi ve kimliği belirlenmemiş bir kişi (Aksoy 1988: 1028). Fatih Gül’ün “Deyimlerden Öyküler” kitabında bu deyimın kullanılması hakkında şöyle denilmiştir: “İzmir’in önde gelenlerinden zengin bir zatın, Aydın’dan bir misafiri gelecekmiş. Adam, misafiri

karşılmak için uşağını istasyona gönderirken, misafiri nasıl tanıyacağını da tarif etmiş.

– Uzun boylu, efe bıyıklı, sarı çizmelidir. Elinde gümüş saplı kamçısı vardır, ismi Mehmet Ağadır, demiş.

Tren gelmiş, yolcular vagonlardan birer ikişer inmeye başlamış. Uşak, yolculardan hangisine sahip çıkacağını kestirememiş.

– Aydın’dan gelen Sarı Çizmeli Mehmet Ağam! diye bağırmağa başlamış. Kalabalık arasında gülüşmeler başlamış. Sarı Çizmeli Mehmet Ağa lafi böylece bütün yurda yayılmış” (Gül 2011: 31).

Kazakçada yine de birebir çeviri yoluyla *Sarı etik kiygen Mahmet ağa* diye çevrilmiştir. Çevirmede hata yapılmıştır. Çünkü deyim Kazakçaya kelimesi kelimesine çevrildiğinde hiçbir anlam ifade etmez. Böyle bir tamlama Kazak okuyucusuna hiçbir şey anlatmaz. Çevirmen “*Sarı Çizmeli Mehmet Ağa*” tamlamasını bir isim de zannetmiş olabilir. Bu deyim sadece Türkler tarafından rahatlıkla anlaşılacaktır. Bu gibi deyimleri kelimesi kelimesine çevirmek gereksiz ve yanlış; onun yerine dildeki alternatifleri arayıp bakmak lazımdır. “*Sarı Çizmeli Mehmet Ağa*” deyimini Kazakçaya “*pälenşe tügenşeyev*” şeklinde aktarılabilir.

“*Sabahtan akşama kadar durmadan söylenen geveze Çalıkluşu, dut yemiş bülbüle dönmüştü*” (Güntekin 1939: 251).

“*Burn erteden qara keşke şeyin bir tınbay şırıldaytın Boztorğaydıñ tut ağaşın jegen bulbulday tili baylanıp, üni öşip qaldı*” (Güntekin 1969: 250).

Cümledeki deyim *dut yemiş bülbüle dönmektir*. Ahmet Doğan’ın Deyimler Sözlüğü’ndeki manası şöyledir: önce çok konuşurken artık sesi çıkmaz olmak (Doğan 1996: 301). Kazak dilinde birebir yöntemi ile *tut ağaşın jegen bulbulday* diye çevrilmiştir. Dut, yapraklarını ipek kurdunun yediği ağaçtır. Kazakçada böyle bir tamlama yoktur. Dolayısıyla bu ifade okuyucu için de anlaşılmazdır. Bu tamlamanın yerine, mesela, *awzına qum quyılğanday* (ağızına kum dökülmüş gibi) deyimini kullanmak daha doğru olurdu. Onun için çeviri hatalı ve başarısızdır.

Verilen bu birkaç örnekten birebir çeviri yönteminin doğru kullanılmasının nadir karşılaşılan bir olay olduğunu görürüz. Bu tamlamaların Kazak okuyucusu için ne kadar anlaşılır olduğu tartışmalıdır. Onun için Türkiye Türkçesindeki deyimler tercüme edilirken manasını tam olarak anlatan karşılığıyla verilseydi daha doğru olurdu. Böyle birebir çeviri yöntemine sadece çevrilen dilde hiç karşılık bulunamadığı zamanlarda başvurmak lazımdır.

Deyimleri Aktarmada Ortaya Çıkan Sorunlar

Reşat Nuri Güntekin'in "Çalığışu" romanı meşhur bir eserdir. Bazı Türkler bu romanı İngilizlerin "Jane Eyre" ve Amerikalıların "Rüzgâr Gibi Geçti" gibi dünyaca meşhur romanlarına denk tutarlar. Rus diline 1963 yılı çevrilmiş roman Kazak Türkçesine altı yıl sonra çevrilmiştir. Seyitjan Omarov'un yaptığı tercüme Kazak okuyucusuna "Boztorğay" adıyla ulaşmıştır. Roman düzgün çevrilmesine rağmen, Rus dili vasıtasıyla çevrildiği için bazı yerlerde yanlışlıklar ve eksiklikler de görülür. Çünkü metinde hatalı çevrilmiş deyimler vardır. Türk edebiyatının bu önemli eseri yeni şartlara uygun olarak ve bizim dikkat çektiğimiz hatalar önemsenererek yeniden tercüme edilip Kazak okuyucusuna sunulursa çok daha edebi ve hayırlı bir iş yapılmış olur. Bunun mümkün ve de gerekli bir iş olduğu kanaatindeyiz. Kardeş Türk halkının klasikleşmiş bu eserini Kazakça okuyanların bilmesi lazımdır.

Çeviri ile ilgili bazı noktaları da belirtmek lazımdır: Romandaki bazı cümlelerin genel manası verilmesine rağmen, deyimlerin manasının asıl nüshadaki manasından uzaklaştığını görüyoruz. Aşağıda verilen örnekler buna delildir.

"Hüseyin ise namaz kılar gibi yanında diz çökmüştü" (Güntekin 1939: 16).

"Namaz oqıyınday maldas qurıp äjemniñ qasında Qusayın da otır" (Güntekin 1969: 18).

Diz çökmek deyiminin Türkçe Deyimler Sözlüğü'nde birinci manası diz çökerek oturmak, ikinci manası yenilgiyi kabul etmektir (Aksoy 1988: 727). Çevirmen ise bunu *maldas quruw* olarak çevirmiştir. *Maldas quruw*, *bağdaş kurmak* demektir. Diz çökmek ve bağdaş kurmanın elbette farkı vardır. Bu hatanın sebebini öğrenmek için Rusça çeviriye baktık. *"Podjav pod sebya nogi, kak vo vremya namaza, prismoştılsya Huseyin"* diye verilmiştir. Cümle Rusçaya doğru çevrilmiştir. Çevirmenin neden "*bağdaş kurmak*" şeklinde tercüme ettiği belli değildir. Ayrıca Sovyet ideolojisinin etkisiyle ülkemizin kuzeyinde yani Rusya'ya yakın bir bölgede yetişen Seyitjan Omarov'un namaz kılarken nasıl oturulması gerektiğini bilmemesi de mümkündür. Onun yerine *diz çökmek* deyimine tam karşılık olan *tize bügüw* tamlamasını kullanmak daha mantıklı olurdu.

"Lakırđıya çanak tutmuştum" (Güntekin 1939: 30).

"Tilim kürmelip, ünsiz melşiye qaldım" (Güntekin 1969: 32).

Çanak tutmak deyiminin manası, kendisine kötü söz ya da eylemle karşılık verilmesine yol açmak demektir (Aksoy 1988: 687). Çeviride ise *tili kürmelüw*, konuşamamaktır. Bu durumda da yine Rusça nüshasına başvurduk. Rus-

çasında “*Krasnoreçiyeye moyo vdrug issyaklo*” (Konuşmam aniden kesildi). İşte, hata buradadır. Belki Rus çevirmen İlya Peçenov *çanak tutmak* deyiminin manasını anlamamış olabilir. Seyitjan Omarov da onun arkasından bu hatayı tekrarlamıştır. Böylece, cümlenin manası tamamıyla değişmiştir.

“*Kendime evlat edeyim, bağırıma basayım*” (Güntekin 1939: 207).

“*Men omi jüregime basayım*” (Güntekin 1969: 205).

Bu cümledeki deyim *bağırıma basmak*tır. Ömer Asım Aksoy’un Deyimler Sözlüğü’nde iki manası vardır: 1. Göğsü üzerine yaslanıp sevmek. 2. Birine sevgi ve şefkatle yanına alıp korumak, yetiştirmek (Aksoy 1988: 611). Kazak dilinde ise bu deyim yapısı ve manası bakımından tam karşılık olan *bawırına basuw* deyimini vardır. İsmet Keñesbayev’in Kazak Dilinin Deyimler Sözlüğü’nde tam Türkçedeki gibi iki manası gösterilmiştir. *Jüregine basuw* (yüreğine basmak) olarak çevirmek ise doğru değildir. Böyle deyim Kazak dilinde yok ve bu cümlede *bawırına basuw* deyimini kullanmak daha uygundur.

Hataların çoğu deyimlerin manasına dikkatle bakmamaktan ve çevirinin Rus dilinden yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bazı deyimleri Kazak dilinde vermenin zor olmasının etkisinin olduğunu da belirtmek gerekir. Fakat her şeye rağmen yazar ve çevirmen Seyitjan Omarov’un genel olarak kaliteli çeviri yaparak iki kardeş halkın ruhani yakınlaşma işine büyük katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç

Türkiye ve Kazakistan arasındaki edebî ilişkilerin gelecekte daha da artacağını söylemek kehanet olmaz. Yazımıza konu olan “Çalığışu” romanını ve Türk edebiyatının başka eserlerini Kazakçaya doğrudan Türkiye Türkçesinden kaliteli bir şekilde çevirmek, bu eserleri Kazak okuyucusuna tanıtmak yeni nesil çevirmenler ve Türkologların başlıca görevlerindedir diye düşünüyoruz.

Bugün bütün dünya rekabete alışmıştır. Ülkelerin rekabeti “dillerin rekabeti” hâline de dönüşmektedir. Kazak dilinin bu rekabete dayanabilmesi için dilimizin geniş imkânları hayatın her kademesinde kullanılmalıdır. Bunun bir yolu da edebî çeviridir. Burada Muxtar Äwezov’un “Edebiyat, edebiyat içindir.” sözünü de hatırlamak gerekir. Bu yüzden söz sanatı öncelikle çeviri sahasında kendisini göstermelidir. Çeviriler artık öncelikle Kazak dilinin geleceği için yapılmalıdır. Çeviri kitaplar vasıtasıyla Kazakistan vatandaşları Kazak dilinin gücünü ve zenginliğini uygulamada da görmelidirler. Milletimizin de edebiyatımızın da gelişmesi atılacak bu gerçekçi adımlar sayesinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- ABDRAHMANOV, Sawıtbek, Töltuma men Teltuma. Astana: Elorda, 2007.
- AHANOV, Kaken, Til Biliminiñ Negizderi. Almatı: Sanat, 1993.
- AKSOY, Ömer Asım, Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü. İstanbul: İnkılap, 1988.
- DOĞAN, Ahmet, Deyimler Sözlüğü. Ankara: İnkılap, 1996.
- GÜL, Fatih, Deyimlerden Öyküler. İstanbul: Türdav Yayın Grubu, 2011.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri, Çalıkuşu. İstanbul: İnkılap, 1939.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri, (akt. Seyitjan Omarov) Çalıkuşu (Boztorğay). Almatı: Qazmemkörkema-debbas, 1969.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri, (çev. İlya Peçenev) Çalıkuşu (Ptiçka Pevçaya). Şımkent, 2.bs, 1992.
- KENESBAYEV, İsmet, Qazaq Tiliniñ Frazelogiyalıq Sözdigi. Almatı: Ğılım, 1977.
- QAZYBEK, Gulmira, Awdarma Täjirebesi, Almatı: Qazaq Universiteti, 2006.
- TOMANOV, Marhabat vd., Qazaq Tiliniñ Stilistikası. Almatı, 1966.